

УДК 159. 907

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2021.2\(16\).7](https://doi.org/10.17721/upj.2021.2(16).7)

Леонova I. M.,

кандидат психологічних наук,
докторант факультету психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: leonova.i.m@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9798-9737

ЗВ'ЯЗОК САМОТНОСТІ З КОМПОНЕНТАМИ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЖІНОК З РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП

У статті розкрито зв'язок між самотністю та складовими мотиваційної сфери жінок з різних соціальних груп. Здійснено порівняльний аналіз і визначено статистично значущі відмінності між показниками життєстверджуючих базових прагнень, потреб-мотиваторів, сенсожиттєвих орієнтацій жінок з різних соціальних груп.

Виявлено, що у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, у внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території, інвалідів та киянок позитивний рівень гармонійності базових прагнень переважає над негативними прагненнями і виступають стимулом розвитку їхньої особистості. Їм властиві: адекватна самооцінка, прийняття себе, самоповага, бажання самореалізуватися і саморозвиватися, впевненість у собі та реалістичний рівень домагань. У групі релігійних жінок виявлено певні протиріччя у прагненнях, які зумовлені поєднанням релігійних і соціальних норм, для них характерний постійний самоконтроль, обмеженість у своїх прагненнях та поведінці, які знижують рівень самооцінки, бажання розвиватися і досягати цілей, залежність від релігійної спільноти, що дисгармонізує їхнє життя. У жінок, які перебувають у виправній колонії, переважають тенденції, які дезадаптують, пригнічують їх і блокують їхній розвиток та самореалізацію.

Виявлено потреби-мотиватори, які за недостатнього рівня задоволення негативно позначаються на якості життя: у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, та у внутрішньо переміщених осіб – це матеріальне забезпечення, безпека, самореалізація; у жінок-інвалідів – потреба у безпеці і самореалізації; у жінок, які перебувають у виправній колонії – всі потреби частково не задоволені.

Виявлено, що рівень складових сенсожиттєвих орієнтацій особистості у всіх жінок, крім жінок з виправної колонії, суб'єктивно оцінюється як усвідомлений, цікавий, осмислений, перспективний; у групі жінок з виправної колонії – безперспективний, безглуздий, нецікавий і неперспективний.

Ключові слова: самотність, мотив, потреба, цілі, гармонійність базових прагнень, потреба в самореалізації, потреба у безпеці, потреба у міжособистісних стосунках.

Вступ

Постановка проблеми. Будь-яка поведінка людини у сфері соціальної взаємодій (сімейні, дружні і романтичні стосунки, відносини всередині будь-яких соціальних груп) визначається її потребами та мотиваційними особливостями, які необхідні їй для існування і розвитку, виступаючи джерелом власної активності. Якщо предмет відповідає змісту потреби і він задовольняється, то це сприяє саморозвитку. Не задоволена потреба у фізичній, психологічній, інтелектуальній чи соціальній сферах призводить до певних труднощів (проблем), які впливають на особистість людини взагалі, як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні, викликаючи стан самотності. Отже, мотивація як процес і механізм стимуляції активності людини і як система чинників, що визначає поведінку у всіх сферах, враховуючи комунікативну і міжособистісну, відіграє важливу роль у питаннях формування переживання самотності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема мотивації в зарубіжних дослідженнях та теорія розглядається в рамках двох суперечливих теоретичних орієнтацій: 1) об'єктивістська орієнтація, згідно з якою поведінка детермінується зовнішнім середовищем, стимулами і підкріпленнями; 2) суб'єктивістська орієнтація, відповідно до якої детермінантами поведінки є внутрішні мотиваційні диспозиції (потреби, мотиви, установки тощо). Теорія К. Левіна (1936) стала певним синтезом цих орієнтацій, в якій поведінка сприймається як функція взаємодії двох глобальних змінних – особистості та психологічного оточення (Collins, 1996).

Сучасні дослідження поняття «мотивація» також розглядають з двох боків: як систему чинників, які визначають поведінку (потреби, цілі, наміри, переконання тощо) і як динамічні освіти, процес

та механізм стимуляції та підтримки активності індивіда. Потреби особистості, своєю чергою, розглядаються як внутрішні спонукки активності, як найважливіший регулятор її поведінки (Deci, & Ryan, 2008).

Ряд сучасних досліджень розглядають мотивацію особистості через теорії самодетермінації, де на перший план виходить аспект власної активності людини і здатність самостійного вибору вектора саморозвитку, а також наявність у людини вроджених здібностей та можливостей для здорового та повноцінного життя. Зокрема, теорія самодетермінації докладно розглядає проблематику внутрішньої та зовнішньої мотивації. При цьому внутрішня мотивація – це спонтанні спонукання людей до цікавого, формування та розвиток їхніх навичок та знань навіть за відсутності заохочень. Тому важливим прикладним завданням, яке вирішує внутрішня мотивація, є визначення умов та чинників, що сприяють розвитку особистості, та пошук тих її ресурсів, які могли б допомогти їй протистояти негативному впливу середовища (Deci & Ryan, 2000, 2008; Ryan, Deci & Grolnic, 1995; Seligman & Csikszentmihalyi, 2000).

Зокрема, шereg досліджень М. Wei, P. Shaffer, S. Young, R. Zakalik (2005) присвячені дослідженню задоволення основних психологічних потреб в автономії, компетентності, спорідненості, як посередників між прихильністю особистості (тривога та уникнення) та переживаннями (сором, депресія та самотність). Результати цих досліджень показали, що часткове задоволення базових психологічних потреб опосередковує зв'язок між тривогою прихильності і соромом, депресією і самотністю, а також визначає зв'язок між уникненням прихильності і соромом, депресією та самотністю. Аналіз емпіричних досліджень тривоги прихильності та уникнення прихильності показав позитивні зв'язки з кількома показниками психологічних переживань, як: соромом, гнівом і патологічним нарцисизмом (Wagner & Tangney, 1991), депресією і тривогою (Lopez, Mauricio, Gormley, Simko & Berger, 2001; Wei, Heppner & Mallinckrodt, 2003; Wei, Mallinckrodt, Russell & Abraham, 2004), емоційним дистресом і нервозністю (Collins, 1996; Lopez, Mitchell & Gormley, 2002).

За останнє десятиліття суттєво зросла кількість дослідників які зацікавлені у дослідженнях зв'язків між прихильністю і психологічним (сором, депресія) та міжособистісним дистресом (самотністю) (Lopez, 1995; Lopez & K. Brennan, 2000; Mallinckrodt, 2000).

Отже, дослідження соціальних проблем самотності жінок нерозривно пов'язане з аналізом їхніх потреб, мотивів та сенсожиттєвих орієнтацій, які детермінують найважливіші аспекти людської діяльності.

Мета статті: виявити зв'язок між самотністю та мотивами і потребами жінок, які належать до різних соціальних груп.

Виклад основного матеріалу дослідження

Дослідження жіночої самотності нерозривно пов'язане з основою спрямованості її особистості – мотиваційною сферою, яка має структуру: потреба – мотив – поведінка – мета – результат (рівень задоволення потреби і несе подвійний сенс: 1) як система чинників, які спрямовують поведінку людини (потреба, мотив, прагнення); 2) процес, який регулює і спрямовує поведінкову активність на певному рівні. Тому для того, щоб краще зрозуміти спрямованість, мотиви і потреби жінок з різних соціальних груп і безпосередньо пов'язані з самотністю, використовувався такий методичний інструментарій: методика «Базові прагнення» О. Моткова; методика актуальності основних потреб («Ієрархія потреб», «Піраміда потреб») в модифікації І. Акіндінової; Тест сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтьєва.

Обробка емпіричних даних здійснювалася за методом описової статистики (міра визначення центральної тенденції – Медіана, непараметричний критерій Мана-Уїтні (SPSS 23.0)).

Вибірку досліджуваних склали жінки, які належали до різних соціальних груп: 1) жінки, які проживають на тимчасово окупованій території; 2) релігійні жінки; 3) жінки, які перебувають у виправній колонії (ВК), 4) жінки-внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території; 5) жінки-інваліди (глухонімі); 6) жінки, які проживають у м. Києві. Загальна кількість досліджуваних склала 270 осіб по 45 у кожній групі. Вік досліджуваних від 25 до 55 років.

Перш за все, аналізуючи гармонійність сили базових прагнень жінок і рівень їхньої самореалізації, можна побачити дві тенденції: 1. потенційно продуктивну життєстверджуючу тенденцію (позитивні спонукання особистості), 2. потенційно дезадаптуючу тенденцію, що блокує розвиток і самореалізацію особистості (негативні прагнення). Обидві тенденції систематизують і узагальнюють стан первинних потреб, що становлять істинний компонент Я-концепції. Результати гармонійності сили і реалізації базових прагнень жінок з різних соціальних груп представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Середні значення гармонійності сили і реалізації базових прагнень за методикою «Базові прагнення» О. Моткова

Групи жінок	Гармонійність сили базових прагнень А		Гармонійність реалізації базових прагнень Б		Рівень цілості показників базової особистості А і Б
	Середнє	Відсоток	Середнє	Відсоток	
Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території	4,5	87,5%	3,8	70%	Середній (9)
Релігійні жінки	3,8	70%	3,1	52,5%	Низький (15)
Жінки, які перебувають у виправній колонії	3,1	52,5%	3,2	55 %	Низький (16)
Жінки-внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території	4,3	82,5	3,9	72,5%	Середній (9)
Жінки-інваліди (глухонім)	3,9	72,5	3,6	65%	Середній (9)
Жінки-киянки	4,1	77,5	3,8	70%	Середній (9)

Аналізуючи отримані показники шести груп жінок, відзначимо, що жінки, які проживають на тимчасово окупованій території, внутрішньо переміщені особи, інваліди та киянки мають середній рівень значень за всіма показникам базових прагнень особистості; у них позитивний рівень гармонічності базових прагнень переважає над негативними прагненнями. Це означає, що життєстверджуючі тенденції домінують і виступають стимулом розвитку їхньої особистості. Можна говорити про те, що ці групи жінок оптимально адаптивно будують свій спосіб життя, поєднуючи в ньому протиріччя, які вирішують самостійно, переважно спираючись на себе, шляхом випробувань та помилок, тим самим самоорганізуючи свою життєдіяльність. Їм властиві: адекватна самооцінка, прийняття себе, самоповага, бажання самореалізуватися і саморозвиватися з тенденцією підвищення рівня впевненості у собі та реалістичності домагань. У їхньому житті постійно спостерігається постійний рух уперед. Актуальність базових прагнень у різні періоди життя, у різних психічних станах може змінюватися, але слід зазначити, що саме це є ознакою гармонійної особистості.

У групі релігійних жінок показник гармонійності сили базових прагнень знаходиться на середньому рівні, а показники гармонійності реалізації базових прагнень і рівень цілісності показників базової особистості перебувають на низькому рівні. Отже, можна говорити про те, що релігійні жінки будують своє життя, орієнтуючись на релігійні та соціальні ідеали, які вже самі по собі мають певні протиріччя. Від них

вимагають абсолютного переважання позитивних прагнень, таких як виконання десяти заповідей, проповідь, послух, відмова від лихослів'я тощо. Тому перед цими жінками постає проблем пошуку оптимального балансу між людськими помислами, бажаннями, поведінкою та вчинками, які по суті є смертним гріхом, і божими ідеалами, що ведуть до вічного життя. Але вчинений ними гріх стає додатковою мотивацією для того, щоб бути кращими. Окрім цього релігійність вимагає від них постійного самоконтролю, тобто усвідомлення кожного кроку, того, що прагнення до високої самооцінки, самовпевненість у собі та самостійність – це гріх марнославства і гордині, а прагнення до саморозвитку повинне не виходити за межі релігійного світогляду. Цими вимогами вони намагаються перетворити моральні, ціннісні і культурні імперативи у домінуючу рису. Але саме цей самоконтроль забирає у жінок почуття інтересу, легкості, спонтанності, невимушеності, бажання саморозвиватися, досягати своїх цілей, перетворюють життя у тяжку ношу. У стресових ситуаціях у них виникає депресія або, навпаки, вони стають ще більш фанатичними щодо релігії: «на все воля Божа...». Внаслідок незадоволеності тим, що не завжди можуть повною мірою відповідати релігійним канонам, вони знаходяться у перенапрузі контролюючих механізмів з обмеження поведінки щодо своїх соціальних прагнень, тим самим перебуваючи у стані дисгармонії.

У групі жінок, які перебувають у виправній колонії, виявлено низький рівень за всіма показниками базових прагнень особистості. У них переважають дезадаптуючі, життєпригнічуючі тенденції, які блокують процес розвитку та самореалізації, негативно позначаючись на їх самопочутті та житті. Такий стан жінок з цієї групи визначається переважно соціальним чинником у даний період життя – вимушеною соціальною ізоляцією.

З використанням U-критерію Мана-Уїтні визначено статистично значущі відмінності у базових прагненнях жінок з різних соціальних груп (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз середніх значень гармонійності сили і реалізації базових прагнень у різних груп жінок

Групи	Гармонійність сили базових прагнень А	Гармонійність реалізації базових прагнень Б
1 і 2	0,001 (,001)	0,001 (,000)
1 і 3	0,001 (,000)	0,05 (,049)
1 і 5	0,05 (,015)	—

Групи	Гармонійність сили базових прагнень А	Гармонійність реалізації базових прагнень Б
2 і 3	—	0,05 (,007)
2 і 4	0,001 (,000)	0,001 (,000)
2 і 5	—	0,001 (,000)
2 і 6	0,05 (,038)	0,001 (,000)
3 і 4	0,001 (,000)	—
3 і 5	0,05 (,016)	—
3 і 6	0,01 (,009)	—
4 і 5	0,001 (,000)	—
4 і 6	0,01 (,005)	—

Примітка: група 1 – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території; група 2 – релігійні жінки; група 3 – жінки, які перебувають у виправній колонії; група 4 – жінки-внутрішньо переміщені особи; група 5 – жінки-інваліди (глухонімі); група 6 – жінки-киянки

Критерій U Манна-Уїтні для незалежних вибірок у дужках, рівень значущості t критерій, де 0,050 – 95%; 0,010 – 99%; 0,001 – 99,9%.

Аналіз порівняння середніх значень дає можливість говорити про те, що статистично значуще нижчі показники базових прагнень особистості виявлені в групах релігійних жінок і жінок, які перебувають у виправній колонії. Статистично значуще вищі показники гармонійності сили і реалізації базових прагнень особистості виявлені у жінок-внутрішньо переміщених осіб і жінок, які проживають на тимчасово окупованій території.

Подальше дослідження стосувалось більш детального виявлення потреб-мотиваторів жінок з різних соціальних груп за допомогою методики актуальності основних потреб («Ієрархія потреб», «Піраміда потреб») в модифікації І. Акіндінова (табл. 3).

Таблиця 3

Середні значення актуальності основних потреб-мотиваторів у жінок з різних соціальних груп

Групи жінок	Матеріальне положення	Потреба у безпеці	Потреба в міжособистісних зв'язках	Потреба в повазі з боку інших	Потреба в самореалізації
Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території	24	23	16	15	22
Релігійні жінки	21	32	18	12	15,5
Жінки, які перебувають у виправній колонії	17	15	11	15	18
Жінки-внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території	24	23	17,5	18	23
Жінки-інваліди (глухонімі)	20	23	19	17	22,5
Жінки-княнки	20	22	20	17	30

Аналізуючи отримані дані, можна говорити про те, що у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території і жінок внутрішньо переміщених осіб виявляються актуальними незадоволені потреби: матеріальний стан (заробляти на життя, забезпечувати собі матеріальний комфорт), безпека (забезпечити собі майбутнє, зміцнити своє соціальне становище, уникати неприємностей) й самореалізація (розвивати свої сили і здібності, прагнути до нового і незвіданого, займатися справою, що вимагає повної віддачі). Тобто ці потреби пов'язані з майбутніми успіхами в особистому й професійному житті, з їхнім благополуччям і матеріальним достатком. Актуальність цих потреб викликана передусім їхнім соціальним становищем (об'єктивним чинником) – тимчасовою окупацією і вимушеним переселенням. Незадоволеність цих потреб актуалізується у їхній свідомості, набуваючи відчуття нестачі та відображення часткової невідповідності, між внутрішнім станом і зовнішніми умовами. Тому не маючи певних засобів, щоб їх задовольнити повною мірою, вони виступають мотиватором, стимулом і спрямованістю для їхнього розвитку в певний час.

У жінок-інвалідів незадоволеними виявились потреби у безпеці та у самореалізації. Це свідчить про те, що ці жінки чітко усвідомлюють незадоволені потреби, які пов'язані з вадами слуху. Вони мають прагнення реалізації своїх потенційних можливостей у розвитку власної особистості, потребу в стабільності і безпеці: мати житло, роботу, мати

впевненість у можливості задоволення фізіологічних потреб у майбутньому, уникати неприємностей і стресових ситуацій, бути захищеними від страху фізичних і психологічних загроз з боку зовнішнього середовища.

На відміну від інших, релігійні жінки мають не задоволену потребу у безпеці, але її актуальність пов'язана не тільки з матеріальним станом, з уникненням неприємностей, критики чи осуду з боку соціального оточення, але й зі страхом відкидання та втрати сенсу життя у релігійній спільноті, до якої вони належать та від якої отримують повагу і підтримку. Це пояснює повну задоволеність потреби у повазі з боку оточення, оскільки ці жінки, готові активно діяти у напрямку розвитку своєї духовності, щоб отримати моральну підтримку, симпатію і повагу від членів релігійної спільноти, яка їх повністю влаштовує і задовольняє.

У жінок, які перебувають у виправній колонії, виявлено повною мірою задоволену потребу в міжособистісних стосунках. Разом з тим, у них це свідчить про неактуальність цієї потреби внаслідок вимушеної соціальної ізоляції, за якої існують обмеження щодо налагодження різноспрямованих міжособистісних стосунків.

На відміну від всіх інших груп жінок, жінки-киянки мають незадоволеність потреби в самореалізації. Це свідчить про те, що цим жінкам притаманний постійний рух уперед, за рахунок чого вони досягають певних результатів, ставлять нові цілі і завдання, прагнуть використовувати свої знання, здібності, вміння та навички. Часткова незадоволеність соціально-психологічних потреб, відчуття нестачі чогось, відображення часткової невідповідності між внутрішнім станом і зовнішніми умовами виступають мотиваторами їх розвитку і задоволення потреби в самореалізації. Знаходячись у процесі постійного саморозвитку, вони задовольняють потребу в повазі з боку оточення.

З використанням U-критерію Мана-Уїтні визначено статистично значущі відмінності між показниками задоволеності основних соціально-психологічних потреб у жінок з різних соціальних груп, одержаними за методикою актуальності основних потреб (табл. 4).

Таблиця 4

Порівняльний аналіз показників актуальності основних потреб жінок з різних соціальних груп

Групи	Матеріальний стан	Потреба у безпеці	Потреба в міжособистісних зв'язках	Потреба в повазі з боку	Потреба в самореалізації
1 i 2	0,05 (,013)	0,001 (,000)	—	0,001 (,001)	0,001 (,000)
1 i 3	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)	—	0,001 (,000)
1 i 4	—	—	—	0,05 (,022)	—
1 i 5	0,001 (,000)	—	—	—	—
1 i 6	0,001 (,000)	—	0,05 (,025)	0,05 (,027)	—
2 i 3	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,01 (,003)	—
2 i 4	—	0,001 (,000)	—	0,001 (,000)	0,001 (,000)
2 i 5	0,05 (,014)	0,001 (,000)	—	0,001 (,000)	0,001 (,000)
2 i 6	0,05 (,016)	0,001 (,000)	—	0,001 (,000)	0,001 (,000)
3 i 4	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,01 (,002)	0,001 (,000)
3 i 5	0,05 (,037)	0,001 (,001)	0,001 (,000)	0,01 (,002)	0,001 (,000)
3 i 6	—	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)
4 i 5	0,01 (,003)	—	0,05 (,047)	—	—
4 i 6	0,01 (,004)	—	0,01 (,008)	—	—

Примітка: група 1 – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території; група 2 – релігійні жінки; група 3 - жінки, які перебувають у виправній колонії; група 4 – жінки-внутрішньо переміщені особи; група 5 – жінки-інваліди (глухонімі; група 6 – жінки-киянки

Критерій U Манна-Уїтні для незалежних вибірок у дужках, рівень значущості t критерій, де 0,050 – 95%; 0,010 – 99%; 0,001 – 99,9%

Аналіз статистично значущих відмінностей між групами жінок виявив, що найбільш незадоволеними потребами у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території і жінок-внутрішньо переміщених осіб є матеріальний стан, у релігійних жінок – потреба у безпеці, а у жінок, які перебувають у виправній колонії, всі основні потреби не задоволені через вимушену соціальну ізоляцію.

Наступний етап дослідження пов'язаний з вивченням складових сенсу життя жінок з різних соціальних груп, а саме: співвідношення цілей (майбутнє), емоційної насиченості (сьогодення) і задоволеності (досягнутий

результат, минуле) за допомогою тесту сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтєва, який є адаптованою версією тесту «Мета в житті» (Purpose-in-Life Test, PIL) Джеймса Крамба і Леонарда Майолика (табл. 5).

Таблиця 5

Середні значення складових сенсу життя особистості жінок з різних соціальних груп

Групи жінок	Цілі	Процес	Результат	Локус контролю ЛК-Я	Локус контролю ЛК-життя	Загальний показник ОЖ
Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території	38	32	27	22	32	146
Релігійні жінки	35	28,5	22	18	27	133
Жінки, які перебувають у виправній колонії	27,5	23	20	16	24,5	113
Жінки-внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території	32	32	28	21	32,5	145
Жінки-інваліди (глухонімі)	34	30	24	20	29	139
Жінки- киянки	31	30,5	25,5	19,5	32	140

Дані табл. 5 свідчать про те, що всі жінки, окрім тих, що перебувають у виправній колонії, оцінюють своє життя як усвідомлене, цікаве, осмислене, перспективне. Ґрунтуючись на минулих досягненнях, вони активно ставлять перед собою досить конкретні цілі на майбутнє. Життєвий процес не завжди приносить їм тільки радість і задоволення, трапляються невдачі і розчарування. Вважаючи себе результативними і сильними, вони не застрягають на конкретних ситуаціях, а прагнуть завжди мати вільний вибір і контролювати своє життя відповідно до своїх цілей і цінностей.

Слід зазначити, що у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і в релігійних жінок спостерігається вища цілеспрямованість у житті, ніж у жінок з інших соціальних груп. Але якщо у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, цілі конкретніші, усвідомленіше і зумовлені зовнішніми умовами (тимчасова окупація), то у релігійних жінок цілі недостатньо диференційовані і позначаються ними як цілі, що не мають реальної опори в сьогоденні, і не підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію, а носять лише характер наміру (досягти вічного життя, бути прощеною за всі гріхи).

На відміну від попередніх груп, жінки, які перебувають у виправ-

ній колонії, живуть переважно сьогоднішнім днем або спогадами про минуле. Вони мають проблеми, як з внутрішнім, так і з зовнішнім локусом контролю. Вони впевнені в тому, що не можуть контролювати майбутнє життя та ставити цілі, перебуваючи у закритій соціальній структурі. Тому їхні цілі носять характер повинності та позбавлені сенсу. На поточний момент ці жінки не задоволені ні власною самореалізацією, ні життям загалом.

Використання U-критерію Мана-Уїтні дало змогу виявити статистично значущі відмінності між складових сенсу життя жінок з різних соціальних груп, які представлені в табл. 6.

Таблиця 6

Порівняльний аналіз показників сенсожиттєвих орієнтацій жінок з різних соціальних груп

Групи	Цілі	Процес	Результат	Локус контролю ЛК-Я	Локус контролю ЛК-життя	Загальний показник ОЖ
1 i 2	–	0,01 (,007)	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,001)	0,001 (,000)
1 i 3	0,001 (,000)	0,001(,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)
1 i 4	0,05 (,036)	–	–	0,05 (,013)	–	–
1 i 5	–	–	–	0,05 (,012)	0,05 (,019)	0,05 (,015)
1 i 6	0,001 (,001)	–	–	0,05 (,027)	–	–
2 i 3	0,001 (,000)	0,001(,000)	–	–	–	0,001 (,000)
2 i 4	–	0,001(,000)	0,001 (,000)	–	0,001 (,001)	0,001 (,000)
2 i 5	–	–	0,01 (,011)	–	–	–
2 i 6	0,001 (,001)	–	–	–	0,01 (,003)	–
3 i 4	0,001 (,000)	0,001(,000)	0,001 (,000)	0,001 (,001)	0,001 (,000)	0,001 (,000)
3 i 5	0,001 (,000)	0,001(,000)	0,001 (,000)	–	0,001 (,000)	0,001 (,000)
3 i 6	0,05 (,017)	0,001(,001)	0,01 (,002)	0,01 (,008)	0,001 (,000)	0,001 (,000)
4 i 5	–	0,05 (,013)	0,05 (,030)	–	0,05 (,017)	–
5 i 6	0,05 (,022)	–	–	–	–	–

Примітка: група 1 – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території; група 2 – релігійні жінки; група 3 – жінки, які перебувають у виправній колонії; група 4 – жінки-внутрішньо переміщені особи; група 5 – жінки-інваліди (глухонімі); група 6 – жінки-киянки

Критерій U Манна-Уїтні для незалежних вибірок у дужках, рівень значущості t критерій, де 0,050 – 95%; 0,010 – 99%; 0,001 – 99,9%

Виявлено, що жінкам, які проживають на тимчасом окупованій території, більшою мірою властива віра у свої можливості контролювати події власного життя і робити вибір відповідно до своїм цілей, ніж іншим жінкам. І навпаки, у жінок, які перебувають у виправній колонії, виявляється невіра у власні можливості контролювати, планувати своє життя та ставити цілі, в результаті чого втрачається сенс життя. Це можна пояснити тим, що ці дві групи жінок обмежені зовнішніми чинниками, якими є тимчасова окупація території проживання та соціальна ізоляція у виправному закладі.

Дискусія

Особливу роль у виникненні почуття самотності у жінок з різних соціальних груп відіграє мотиваційна сфера, яка пов'язана з незадоволеністю потреб, життєстверджуючих прагнень, сенсожиттєвих орієнтацій особистості. Разом з тим, самопочуття та благополуччя особистості визначається, зокрема, її задоволеністю соціальними контактами, визначається не тільки її потребами та мотивами, а й характеристиками соціального оточення, в якому вона перебуває (виправна колонія, релігійна спільнота, нове соціальне оточення тощо) (Levin, 1936; Орлов, 1982; Романова, 2006).

Результати дослідження показали, що важливим стимулом розвитку особистості жінки є гармонійність базових прагнень. Часткова незадоволеність потреб і низький рівень сенсожиттєвих складових особистості знижує рівень самоцінки, бажання розвиватися і досягати цілей, а також опосередковує зв'язки з кількома показниками психологічних переживань, такими, як самотність, тривога, сумніви, невпевненість, депресія, тобто дисгармонія (Lopez, Mauricio, Gormley, Simko & Berger, 2001; Wei, Heppner & Mallinckrodt, 2003; Wei, Mallinckrodt, Russell, & Abraham, 2004). Особливу роль у виникненні самотності відіграє внутрішня мотивація особистості, яка виявляється у незадоволеності базових потреб; у самореалізації, у повазі з боку оточуючих, у міжособистісних стосунках, безпеці, у власних досягненнях, матеріальному забезпеченні тощо (Deci, Ryan, 2000, 2008).

Висновки

У ході дослідження виявлено наступні результати.

У групах жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, жінок-внутрішньо переміщених осіб, інвалідів і киянок позитивний рівень життєстверджуючих базових прагнень домінують над негативними. Ці прагнення виступають стимулом для розвитку їхньої

особистості, а саме: бажання жити і розвиватись, самореалізовуватися з тенденцією до вільного і самостійного прийняття рішень, сподіваючись на себе. Їм властива адекватна самооцінка, прийняття себе, самоповага, бажання самореалізуватися і само розвиватися, впевненість у собі, реалістичний рівень домагань.

Релігійні жінки мають певні протиріччя у прагненнях, які зумовлені поєднанням релігійних і соціальних норм. Внаслідок незадоволеності того, що повною мірою вони не можуть слідувати релігійним канонам, знаходяться у стані постійного самоконтролю та обмежень у поведінці. Тому вони свідомо пригнічують свої бажання, переживаючи стан фрустрації. У стресових життєвих ситуаціях реагують депресією та зростанням фанатичності до релігії, вважаючи це за випробування або покарання.

У жінок, які перебувають у виправній колонії, потенційно переважають дезадаптуючі, життєпригнічуючі тенденції, які блокують процес розвитку та самореалізації, створюючи відчуття дисгармонійності життя, що зумовлено насамперед вимушеною ізоляцією.

Виявлено основні потреби-мотиватори, які мають незадоволений характер, а саме: у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінок-внутрішньо переміщених осіб – це матеріальне забезпечення, безпека і самореалізація; у жінок-інвалідів – потреба у безпеці і самореалізації; у релігійних жінок – потреба у безпеці, яка пов'язана насамперед з відсутністю критики і осуду з боку соціального оточення, страхом втрати релігійної спільноти; у жінок, які перебувають у виправній колонії – потреба у міжособистісних стосунках, яка зумовлена вимушеною соціальною ізоляцією; у жінок-киянок – потреба у самореалізації.

Встановлено, що у п'яти груп жінок, окрім жінок з виправної колонії, спостерігається середній рівень складових сенсожиттєвих орієнтацій: цілей у житті (майбутнє), певна насиченість та інтерес до життя (сьогодення) і помірна задоволеність результатом своєї самореалізації (минуле).

Виявлено, що жінки, які проживають на тимчасово окупованій території, і релігійні жінки мають вищий, ніж в інших групах жінок показник «цілі»: вони недостатньо диференційовані і сприймаються як такі, що не мають реальної опори в сьогоденні і не підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію, носять характер наміру.

У жінок, які перебувають у виправній колонії, існують проблеми як із внутрішнім, так і з зовнішнім локусом контролю. Вони впевнені в тому, що не можуть контролювати події свого життя, вільно робити вибір, а тому не ставлять цілі на майбутнє, не задоволені як своєю самореалізацією, так і власним життям.

Встановлено статистично значущі відмінності, між групами жінок. Зокрема, у релігійних жінок і жінок, які перебувають у виправній колонії, найнижчі показники базових прагнень порівняно з іншими групами. Статистично значуще вищі показники станів і прагнень виявлені у жінок-внутрішньо переміщених осіб і жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, а також матеріальне забезпечення, у релігійних жінок – потреба у безпеці, у жінок, які перебувають у виправній колонії – не задоволені всі основні потреби через вимушену соціальну ізоляцію. Жінкам, які проживають на тимчасово окупованій території, більш ою мірою виявляється віра у можливість контролювати події власного життя і робити вибір відповідно до своїх цілей. І навпаки, жінки, які перебувають у виправній колонії, не вірять в свої можливості контролювати, планувати, ставити цілі у власному житті, внаслідок чого втрачається сенс життя.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з виявленням зв'язків між дефіцитом міжособистісних стосунків та виникненням почуття самотності у жінок з різних соціальних груп.

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційного конфлікту інтересів стосовно дослідження, авторства та/або публікації цієї статті.

Список використаних джерел

Collins, N. L. (1996). Working models of attachment: Implications for explanation, emotion, and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 810–832.

Deci, E. L., & Ryan R. M. (2008). Self-Determination Theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49(3), 182–185. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0012801>

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227–268. DOI: https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01

Levin, K. (1936). *Principles of Topological Psychology*. Translated by Fritz and Heider. New York : McGraw-Hill. DOI: <https://doi.org/10.1080/08856559.1939.10533843>

Lopez, F. G. (1995). Contemporary attachment theory: An introduction with implications for counseling psychology. *The Counseling Psychologist*, 23, 395–416. DOI: <https://doi.org/10.1177/0011000095233001>

Lopez, F. G., & Brennan, K. A. (2000). Dynamic processes underlying adult attachment organization: Toward an attachment theoretical perspective on the healthy and effective self. *Journal of Counseling Psychology*, 47(3), 283–300.

Lopez, F. G., Mitchell, P., & Gormley, B. (2002). Adult attachment orientations and college student distress: Test of a mediational model. *Journal of Counseling Psychology*, 49(4), 460–467. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0167.49.4.460>

Lopez, F. G., Mauricio, A. M., Gormley, B., Simko, T., & Berger, E. (2001). Adult attachment orientations and college student distress: The mediating role of problem

coping styles. *Journal of Counseling & Development*, 79, 459–464. DOI: <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2001.tb01993.x>

Mallinckrodt, B. (2000). Attachment, social competencies, social support, and interpersonal process in psychotherapy. *Psychotherapy Research*, 10, 239–266. DOI: <https://doi.org/10.1093/ptr/10.3.239>

Ryan, R. M., Deci, E. L., & Grolnic, W. S. (1995). Autonomy, relatedness, and the Self: their relation to development and psychopathology. *Developmental psychopathology*, 1, 618–655.

Seligman, M. E. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. *American psychologist*, 1(55), 5–14. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>

Wagner, P. E., & Tangney, J. P. (1991). Affective style, aspects of the self, and psychological symptoms. *Unpublished manuscript, Department of Psychology*, George Mason University.

Wei, M., Shaffer, P. A., Young, S. K., & Zakalik, R. A. (2005). Adult Attachment, Shame, Depression, and Loneliness: The Mediation Role of Basic Psychological Needs Satisfaction. *Journal of Counseling Psychology*, 52(4), 591–601. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.4.591>

Wei, M., Heppner, P. P., & Mallinckrodt, B. (2003). Perceived coping as a mediator between attachment and psychological distress: A structural equation modeling approach. *Journal of Counseling Psychology*, 50(4), 438–447. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0167.50.4.438>

Wei, M., Mallinckrodt, B., Russell, D. W., & Abraham, W. T. (2004). Maladaptive Perfectionism as a Mediator and Moderator Between Adult Attachment and Depressive Mood. *Journal of Counseling Psychology*, 51(2), 201–212. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0167.51.2.201>

Леонтьев Д. А. (2000). *Тест смысловых ориентации (СЖО)*. Москва : Смысл.

Мотков, О. И. (1998). Методика «Базовые стремления». *Газета «Школьный психолог»*, 35, 8–9. Режим доступа: http://www.ucheba.com/met_rus/k_psihologiya/k_psihollichnost/m_bazstremlenia_3.htm

Орлов, А. Б. (1982). *Мотивация личности (феноменология, закономерности и механизмы формирования)*. Москва : АПН СССР.

Пугачев, В. П. (2003). *Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом*. Москва : Аспект Пресс.

Романова Н. П. (2006). *Социальный статус одиноких женщин в современном российском обществе: теоретико-методологический анализ*. (Дисс. д-ра соц. наук). Улан-Удэ.

References

Collins, N. L. (1996). Working models of attachment: Implications for explanation, emotion, and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 810–832.

Deci, E. L., & Ryan R. M. (2008). Self-Determination Theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49(3), 182–185. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0012801>

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227–268. DOI: https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01

Levin, K. (1936). *Principles of Topological Psychology*. Translated by Fritz and Heider. New York: McGraw-Hill. DOI: <https://doi.org/10.1080/08856559.1939.10533843>

Lopez, F. G. (1995). Contemporary attachment theory: An introduction with implications for counseling psychology. *The Counseling Psychologist*, 23, 395–416. DOI: <https://doi.org/10.1177/0011000095233001>

Lopez, F. G., & Brennan, K. A. (2000). Dynamic processes underlying adult attachment organization: Toward an attachment theoretical perspective on the healthy and effective self. *Journal of Counseling Psychology*, 47(3), 283–300.

Lopez, F. G., Mitchell, P., & Gormley, B. (2002). Adult attachment orientations and college student distress: Test of a mediational model. *Journal of Counseling Psychology*, 49(4), 460–467. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0167.49.4.460>

Lopez, F. G., Mauricio, A. M., Gormley, B., Simko, T., & Berger, E. (2001). Adult attachment orientations and college student distress: The mediating role of problem coping styles. *Journal of Counseling & Development*, 79, 459–464. DOI: <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2001.tb01993.x>

Mallinckrodt, B. (2000). Attachment, social competencies, social support, and interpersonal process in psychotherapy. *Psychotherapy Research*, 10, 239–266. DOI: <https://doi.org/10.1093/ptr/10.3.239>

Ryan, R. M., Deci, E. L., & Grolnic, W. S. (1995). Autonomy, relatedness, and the Self: their relation to development and psychopathology. *Developmental psychopathology*, 1, 618–655.

Seligman, M. E. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. *American psychologist*, 1(55), 5–14. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>

Wagner, P. E., & Tangney, J. P. (1991). Affective style, aspects of the self, and psychological symptoms. *Unpublished manuscript, Department of Psychology*, George Mason University.

Wei, M., Shaffer, P. A., Young, S. K., & Zakalik, R. A. (2005). Adult Attachment, Shame, Depression, and Loneliness: The Mediation Role of Basic Psychological Needs Satisfaction. *Journal of Counseling Psychology*, 52(4), 591–601. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.4.591>

Wei, M., Heppner, P. P., & Mallinckrodt, B. (2003). Perceived coping as a mediator between attachment and psychological distress: A structural equation modeling approach. *Journal of Counseling Psychology*, 50(4), 438–447. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0167.50.4.438>

Wei, M., Mallinckrodt, B., Russell, D. W., & Abraham, W. T. (2004). Maladaptive Perfectionism as a Mediator and Moderator Between Adult Attachment and Depressive Mood. *Journal of Counseling Psychology*, 51(2), 201–212. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0167.51.2.201>

Leont'ev, D. A. (2000). *Test smyslozhiznennykh orientacii (SZhO) [Test of life-meaning orientations (LSS)]*. Moskva: Smysl. [in Russian].

Motkov, O. I. (1998). Metodika «Bazovye stremleniya» [«Basic aspirations» method]. *Gazeta «Shkol'nyj psiholog»*, 35, 8–9. [in Russian]. Retrieved from: http://www.ucheba.com/met_rus/k_psihologiya/k_psihollichnost/m_bazstremlenia_3.htm

Orlov, A. B. (1982). *Motivacija lichnosti (fenomenologija, zakonomernosti i mehanizmy formirovanija) [Personality motivation (phenomenology, patterns and the mechanisms of formation)]*. Moskva: APN SSSR. [in Russian].

Pugachev, V. P. (2003). *Testy, delovye igry, treningi v upravlenii personalom [Tests, business games, trainings in personnel management]*. Moscow: Aspekt Press. [in Russian].

Romanova, N. P. (2006). Social'nyj status odinokih zhenshhin v sovremennom rossijskom obshhestve: teoretiko-metodologicheskij analiz [The social status of single women in modern Russian society: theoretical and methodological analysis]. Doctor's thesis. Ulan-Udje. [in Russian].

Abstract

Leonova I. M.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Doctoral student at the Faculty of Psychology
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
E-mail: leonova.i.m@ukr.net

CORRELATIONS OF LONELINESS WITH THE COMPONENTS OF THE MOTIVATIONAL SPHERE FOR WOMEN FROM DIFFERENT SOCIAL GROUPS

The article reveals the connection between loneliness and the components of the motivational sphere for women from different social groups. An intergroup comparison was made and statistically significant differences in women's life-affirming basic aspirations, unsatisfied motivating needs and life-meaning components were identified depending on women's group affiliation.

The positive, harmony basic aspirations prevailed over negative aspirations in groups of women living at the temporarily occupied territory, women displaced from the temporarily occupied territory, the disabled and Kyivans; such aspirations acted as a stimulus for their personality development. They were characterized by: adequate self-evaluation, self-acceptance, self-esteem, desire for self-realization and self-development, a tendency to increase self-confidence and realistic aspirations. Religious women had certain contradictions in their aspirations, due to a combination of religious and social norms, requirements, rules and ideals in their lives. They were characterized by constant self-control, limitations in their aspirations and behavior that reduced their self-esteem, desire to put forward and achieve goals, as well as insecurity and dependence on their religious community, which made their life disharmonious. As for women who were in a correctional colony, they had mainly maladaptive, life-suppressing tendencies that blocked their progressive development and

self-realization, evoking the disharmony of women's personalities and their lives in general.

Unsatisfied motivating needs were revealed: in women living in the temporarily occupied territory and displaced women, such as poor financial situation, security, self-realization; in women with disabilities who needed for security and self-realization; Kyivan women who needed for self-realization; religious women who needed security; all needs of women in correctional facilities were only partially met.

The life-meaning components of personality in five groups of women, except for women from the penal colony, were subjectively assessed as conscious, interesting, meaningful, with perspective. The women from the penal colony were hopeless, meaningless, without purposes and uninterested.

Statistically significant differences between groups of women are presented in the article.

Key words: *loneliness, motive, need, goals, harmony of basic aspirations, need for respect, need for self-realization, need for security, need for interpersonal relationships, goals.*

Отримано – 12 серпня 2021

Рецензовано – 16 серпня 2021

Прийнято – 22 серпня 2021

Received – August 12, 2021

Revision – August 16, 2021

Accepted – August 22, 2021